

Ключевые слова: криминалистическая методика, типовые следственные ситуации, типовые версии, программы действий следователя.

**GENERIC INVESTIGATION SITUATIONS IN THE METHODS
OF INVESTIGATING INTO ABUSE OF AUTHORITY
OR OFFICE BY LAW ENFORCEMENT OFFICERS**

Mironov S. V.

The articles deals with the issues of typization of investigation situations in the theory of criminalistics, analyzes various perspectives on this problem presented by researchers in criminalistics, suggests ideas on the criteria for investigation situation typization, defines conceptual approaches to their ordering. Based on the analysis of modern publications, generalized materials of court and investigation practice and with the use of situational modeling principle the author suggests his own variant of forming generic investigation situations in the methods of investigating into abuse of authority or office by law enforcement officers. The article explains the specific nature of modeled situation, shows its role in organizing and planning the investigation into the category of crimes in question. With respect to every generic situation there have been developed the investigator's action programs comprising a system of investigation (search) actions to verify the suggested investigation hypotheses and solve the tasks in the pre-trial investigation. The suggested programs are provided as guidelines for investigators to optimize their practical activity.

Keywords: criminalistic methods, generic investigation situations, generic versions, investigator's action programs.

УДК 343.98:343.1

К. О. Спасенко, аспірант кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЩОДО ПОРУШЕНЬ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ
РОБІТ З ПІДВИЩЕНОЮ НЕБЕЗПЕКОЮ**

На основі даних узагальнення кримінальних справ (матеріалів кримінального провадження) досліджено особливості відкриття кримінального провадження як елемента методики розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Ключові слова: відкриття кримінального провадження, методика розслідування, порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

На сьогодні у сфері промислової безпеки й охорони праці складається загрозна ситуація, про що свідчать статистичні показники Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України (далі – Держгірпромнагляд України), згідно з якими за перші три місяці 2014 р. в Україні всього на підприємствах зареєстровано 1808 випадків травматизму, з яких

107 – із смертельними наслідками¹. Успішність розслідування зазначених порушень значною мірою залежить від своєчасного відкриття кримінального провадження, повного й об'єктивного дослідження вихідної інформації, проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, а також установалення причин порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою.

Вагомий внесок у розроблення проблеми структури криміналістичної методики, у тому числі й стосовно питань відкриття кримінального провадження, зробили такі вчені-криміналісти, як Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, І. О. Возгрін, В. А. Журавель, О. Н. Колесніченко, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько та ін. Крім того, проблематикою відкриття кримінального провадження щодо порушень правил безпеки займалися В. О. Образцов, М. О. Григор'єва, І. В. Кучерков, М. С. Браїнін, М. П. Яблоков та ін.

Разом із тим нині необхідність віднесення особливостей відкриття кримінального провадження до елементів криміналістичної методики залишається й досі дискусійною. Заперечуючи практику віднесення зазначеного елемента до структури методики, О. М. Васильєв писав, що розгляд первинних матеріалів і порушення кримінальної справи повинні відноситися до кримінального процесу, а не до методики розслідування й не до криміналістики взагалі. Завдання криміналістики – розробляти свою методику розслідування злочину².

На протривагу цьому О. Н. Колесніченко відмічав, що вирішення цього питання має дві сторони, два аспекти. Дійсно, вирішення питання про достатність даних для відкриття провадження і їх перевірки належить до науки кримінального процесу. Однак вихідні дані, за якими відкрито провадження, є об'єктом специфічного криміналістичного оцінювання, що дозволяє взяти до уваги будь-яку з типових версій, характерних саме для цієї сукупності ознак злочину, за якими розпочато розслідування. У цьому разі розгляд питання про відкриття кримінального провадження є частиною методики розслідування злочину³.

Уважаємо, що наведені погляди потребують перегляду з урахуванням чинного законодавства. Зазначене ґрунтується на тому, що вже більше року діє новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), який повністю змінив процедуру відкриття кримінального провадження. Законодавець відмовився від процедури порушення кримінальної справи, де приводи та підстави слугували певним фільтром розмежування дій злочинного характеру від інших правопорушень. Так, згідно з ч. 1 ст. 214 КПК слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про

¹ Див. Статистичні дані про стан травматизму в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dnop.gov.ua/>.

² Див.: Васильєв А. Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Васильев. — М. : ЛексЭст, 2002. — С. 61.

³ Див.: Колесниченко А. Н. Общие положения методики расследования отдельных видов преступлений / А. Н. Колесниченко. — Х. : Юрид. ин-т., 1976. — С. 21.

вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) і розпочати розслідування¹.

Зазначена новела щодо внесення до ЄРДР усіх заяв і повідомлень, у яких наявні лише загальні відомості, викладені в інтерпретації заявника, що вказують на ознаки вчиненого кримінального правопорушення (навіть не завжди персоніфіковані та без належного повідомлення заявника про кримінальну відповідальність), призвела до істотного збільшення кількості матеріалів, що знаходяться в провадженні слідчого. У свою чергу інтенсифікація праці слідчого, прокурора не сприяє об'єктивізації процесу дослідження інформації, яка надійшла через елементарне надмірне навантаження².

Крім того, непоодинокими випадками є й прийняття рішення про відмову у відкритті кримінального провадження шляхом надання відповідних повідомлень, незважаючи на наявну заборону в ч. 4 ст. 214 КПК, а саме: слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти й зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова в прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

Ураховуючи викладене, а також особливості нормативного регулювання так званого «відомчого» розслідування порушень правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, уважаємо за доцільне виділити окремим елементом методики особливості відкриття кримінального провадження за ст. 272 КК.

Особливості відкриття кримінального провадження при порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою зумовлені специфікою нормативного регулювання. Зазначена специфіка виявляється в необхідності проведення розслідування нещасних випадків спеціальними органами або комісіями, що створюються на підприємстві, в установі, організації незалежно від форми власності, на якому стався нещасний випадок до моменту відкриття кримінального провадження як такого.

З огляду на викладене, а також ураховуючи матеріали судово-слідчої практики, провадження щодо порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою може розпочинатися на підставі акта відомчої перевірки, а саме в 95,8 % кримінальних проваджень. Однак ця підстава має загальний характер і може бути класифікована на:

— повідомлення про наявність правопорушення в порядку проведення планової перевірки;

— повідомлення про наявність правопорушення в порядку розслідування нещасного випадку.

¹ Див.: Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4654-VI // Офіц. вісн. України. — 2012. — № 37. — Ст. 1370.

² Див. Журавель В. А. Новый уголовный процессуальный кодекс Украины: взгляд криминалиста / В. А. Журавель // Криминалист первопечатный. — 2014. — № 8. — С. 57.

Отже, відкриття кримінального провадження можливе на підставі повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, що було встановлено під час проведення планової перевірки органами Держгірпромнагляду України. Зазначене ґрунтується на тому, що відповідно до указу Президента України від 6 квітня 2011 р. № 408/2011¹, а також наказу Міністерства надзвичайних ситуацій України від 11 серпня 2011 р. № 826², а саме п. 2.1, державний нагляд (контроль) здійснюється шляхом проведення посадовими особами Держгірпромнагляду України перевірок (обстежень) установ, підприємств, організацій, їх відокремлених підрозділів, філій, представництв, юридичних осіб, фізичних осіб, що використовують найману працю, у тому числі окремих виробничих об'єктів суб'єктів господарювання – виробничих цехів та дільниць, машин і механізмів, промислових майданчиків, інших відокремлених виробничих структурних підрозділів.

Згідно з п. 2.42 зазначеного Положення за результатами перевірки в разі виявлених значних або систематичних порушень вимог законодавства з охорони праці та промислової безпеки Держгірпромнагляд України і його територіальні органи мають право надсилати суб'єкту господарювання або вищій організації (центральному органу виконавчої влади), до сфери управління якої належить цей суб'єкт господарювання, подання щодо невідповідності посадових осіб займаній посаді або передавати відповідні матеріали органам прокуратури на посадових осіб, дії або бездіяльність яких призвели до порушень, що створили безпосередню загрозу життю працівників.

Слід урахувати, що повідомлення про наявне правопорушення надходить через певний проміжок часу, до того ж й сама перевірка є досить тривалою, адже під час її проведення встановлюються факти, які мали місце раніше. Як наслідок зазначене впливає на кількість, якість інформації, що збереглася, про подію злочину та в кінцевому результаті – на якість розслідування в цілому. М. П. Яблоков слушно зазначає, що це призводить і до зміни обстановки, у якій було вчинено злочин, і до втрати окремих доказів, неможливості встановлення окремих важливих обставин³. Цікавим фактом є й те, що, як показують матеріали судово-слідчої практики, відкриття кримінальних проваджень на підставі повідомлення Держгірпромнагляду України (у порядку проведення перевірки), як правило, притаманне східним областям України у сфері гірничо-видобувних робіт.

Що стосується питання відкриття кримінального провадження в порядку розслідування нещасного випадку, то згідно з положеннями постанови

¹ Див.: Про положення про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України : указ Президента України від 06.04.2011 № 408/2011 // Офіц. вісн. України. — 2011. — № 29. — Ст. 169.

² Див.: Про затвердження Положення про організацію та здійснення державного гірничого нагляду, державного нагляду (контролю) у сфері промислової безпеки та охорони праці в системі Держгірпромнагляду України та уніфікованої форми Акта перевірки суб'єкта господарювання (виробничого об'єкта) : наказ МНС України від 11.08.2011 № 826 // Офіц. вісн. України. — 2012. — № 3. — Ст. 60.

³ Див.: *Яблоков Н. П.* Расследование и предупреждение преступных нарушений правил охраны труда и техники безопасности / Н. П. Яблоков, С. А. Квелидзе. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. — С. 64.

Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1232 в разі виникнення нещасного випадку, а саме обмеженої в часі події або раптового впливу на працівника небезпечного виробничого фактора чи середовища, що сталися в процесі виконання ним трудових обов'язків, унаслідок яких зафіксовано шкоду здоров'ю, зокрема від одержання поранення, травми, у тому числі внаслідок тілесних ушкоджень, гострого професійного та інших отруєнь, одержання сонячного або теплового удару, опіку, обмороження, а також у разі утоплення, ураження електричним струмом, блискавкою та іонізуючим випромінюванням, одержання інших ушкоджень унаслідок аварії, пожежі, стихійного лиха (землетрусу, зсуву, повені, урагану тощо), контакту з представниками тваринного й рослинного світу, які призвели до втрати працівником працездатності на один робочий день чи більше або до необхідності переведення його на іншу (легшу) роботу не менш як на один робочий день, зникнення, а також настання смерті працівника під час виконання ним трудових (посадових) обов'язків на підприємстві створюється відповідна комісія, яка здійснює розслідування нещасного випадку, а також формує відповідну документацію, яка в подальшому може бути використана при розслідуванні кримінального правопорушення (акти Н-1, Н-5, Т-1 тощо)¹.

Наявна ситуація вказує на те, що до відкриття кримінального провадження за ст. 272 КК на підприємстві провадиться розслідування за участю спеціалістів, які фактично дають попередню кваліфікацію вчиненому. Крім того, документація, сформована в порядку зазначеного розслідування, має важливе значення для подальшого досудового розслідування.

З набранням чинності КПК 2012 р. існуючі наукові напрацювання щодо особливостей розслідування порушень правил техніки безпеки хоча й не охоплюють всієї специфіки сучасного процесу, проте висвітлюють окремі аспекти особливостей розслідування порушень правил техніки безпеки.

Так, В. О. Образцов указує на той факт, що коли відомче розслідування ще не розпочато або ще не закінчено, то це не є підставою для відкладення питання відкриття кримінального провадження до моменту надходження матеріалів розслідування до прокуратури. Якщо наявна інформація, яка вказує на ознаки злочину, вирішення зазначеного питання не терпить зволікання². Ця теза має велике значення в реаліях сьогодення, коли відкриття кримінального провадження повинно здійснюватися негайно після отримання інформації про вчинення порушення правил безпеки, а тому не поодинокими є випадки одночасного проведення відомчого та кримінального розслідування, хоча, як показує практика, прийняття остаточного рішення без документації, оформленої під час відомчого розслідування, неможливе.

¹ Див.: Деякі питання розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві: постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 № 1232 // Офіц. вісн. України. — 2011. — № 94. — Ст. 64.

² Див.: *Махов В. Н.* Расследование преступных нарушений правил при производстве строительных работ / В. Н. Махов, В. А. Образцов, К. Т. Чернова. — М. : Всесоюз. ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1979. — С. 23.

Рідше провадження щодо порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою розпочинається на підставі заяви потерпілого або його родичів (у 4,3 % проваджень). Як показують матеріали практики, зазначена підстава є винятком із загального правила, адже на всіх підприємствах, в установах і організаціях незалежно від форми власності повинно проводитись розслідування, у порядку, визначеному зазначеною постановою Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1232. Однак можливі випадки, коли фактично робітник виконував роботи з підвищеною небезпекою, однак із ним не був укладений трудовий договір, а отже, і не проводилося відомче розслідування. Цікавим видається той факт, що, як показує практика, кримінальне провадження в таких випадках характеризується попередньою кваліфікацією за сукупністю злочинів, а саме: порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК) та грубе порушення законодавства про працю (ст. 172 КК). Крім того, можливі випадки відкриття кримінального провадження на підставі повідомлення засобів масової інформації.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що відкриття кримінального провадження є обов'язковим елементом криміналістичної методики розслідування порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, що має свою, характерну тільки для цього складу злочину, процедуру розслідування, яка потребує подальшого більш поглибленого наукового дослідження.

ОСОБЕННОСТИ ОТКРЫТИЯ УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА ОТНОСИТЕЛЬНО НАРУШЕНИЙ ПРАВИЛ БЕЗОПАСНОСТИ ВО ВРЕМЯ ВЫПОЛНЕНИЯ РАБОТ С ПОВЫШЕННОЙ ОПАСНОСТЬЮ

Спасенко К. А.

На основании данных обобщения уголовных дел (материалов уголовного производства) исследованы особенности открытия уголовного производства как элемента методики расследования нарушений правил безопасности при выполнении работ с повышенной опасностью.

Ключевые слова: открытие уголовного производства, методика расследования, нарушение правил безопасности во время выполнения работ с повышенной опасностью.

FEATURES OF INITIATE CRIMINAL PROCEEDINGS OF VIOLATION OF SAFETY RULES DURING WORK WITH HIGH RISK

Spasenko K. O.

This article deals with the features of the opening of criminal proceedings as part of the methodology of investigation of violations of safety rules during the execution of works with high risk based on the generalization of criminal cases (materials of criminal proceedings). The relevance of this research is confirmed by statistical indicators of the State Service of Mining Supervision and Industrial Safety of Ukraine, according to which 1808 cases of injuries, of which 107 – fatal were registered for first three months of 2014 in

Ukraine total on enterprises. The proceedings by violation of safety rules during the execution of works with high risk can be started on the basis of departmental inspection act, namely 95.8 % of criminal proceedings. But this basis is general and we can be classified it into: 1) notice of the availability of the offense in the manner of a routine inspection; 2) notice of availability of the offense in order investigation the accident. Besides, chances of opening of criminal proceedings on other bases.

Keywords: opening of criminal proceedings, a methods of investigation, violation of safety rules during the execution of works with high risk.

УДК 343.985

О. О. Хань, здобувач Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташица НАПрН України

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОГРАМУВАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Розглянуто підходи до розуміння технологій створення програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій. Запропоновано процедуру їх застосування у вигляді послідовного здійснення визначених операцій.

Ключові слова: криміналістична тактика, слідчі (розшукові) дії, криміналістичне програмування, технології в криміналістиці.

Виникнення ідеї криміналістичного програмування провадження окремих слідчих (розшукових) дій пов'язано в першу чергу з пошуком нових методів передавання наукових знань у галузі криміналістичної тактики практиці боротьби зі злочинністю, таких, які б сприяли вдосконаленню слідчої діяльності стосовно оперативності, чіткості та організаційності дій слідчого з виконання поставлених завдань. Такого роду програми мають стати сполучною ланкою між науковим знанням і слідчою практикою. Їх розроблення у свою чергу являє собою складний процес. Дослідження ж основ програмування їх провадження також не може проходити повз визначення технології цієї діяльності, адже досягнення її цілей можливо лише в тому разі, коли процес програмування провадження окремих слідчих (розшукових) дій буде здійснено за суворо визначеною процедурою, яка призведе до кінцевого позитивного результату – побудови програм, що відповідатимуть потребам практики боротьби зі злочинністю. Для цього розробникам програм провадження слідчих (розшукових) дій потрібно уявити цей процес у розгорнутому вигляді, зазирнути в його сутність з аналізуванням усіх відповідних складових. Усі ці необхідні для програмування умови досягаються через дослідження його технологій. Отже, технології є безумовним атрибутом побудови програм провадження окремих слідчих (розшукових) дій. Цим і спричинена необхідність звернення до зазначеної проблематики.

Під категорією «технологія» розуміють сукупність методів і процесів, що застосовується в будь-якій справі, у виробництві чого-небудь, а також